

Asia: VN/30248/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset kommentit esityksestä

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia.

Pyydettyinä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Yleiset kommentit esityksen tavoitteista

Suomen Asianajajat kannattaa sinänsä esityksen tavoitteita. Ehdotuksissa ei kuitenkaan huomioida kaikilta osin riittävästi vankien oikeusturvaa ja heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumista.

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / vankiloiden toiminta

Vakavat yhteiskunnalliset häiriötilanteet

Suomen Asianajajat toteaa, että ehdotukset Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan järjestämisestä poikkeusoloissa tai muussa vakavassa yhteiskunnallisessa häiriötilanteessa ovat ongelmallisia erityisesti siksi, että yhteiskunnallinen häiriötilanne voisi ehdotuksen mukaan olla käsillä myös muissa kuin valmiuslain mukaisissa poikkeusoloissa. Tämä mahdollistaisi poikkeuksellisten

toimivaltuuksien käyttämisen myös lähempänä ”normaalitilaa” olevissa olosuhteissa, esimerkiksi pandemiatilanteissa.

Vankeja koskevat rajoitukset voisivat ehdotuksen mukaan kohdistua niin ulkoiluun, toimintojen ja vapaa-ajan toimintojen järjestämiseen, kuin tapaamisiin ja poistumislupiin. Vaikka rajoitukset voitaisiin ehdotuksen mukaan määrätä kerrallaan vain kuukaudeksi, niitä olisi mahdollista jatkaa aina uudella kuukauden mittaisella määräajalla. Näin ollen rajoitukset voisivat periaatteessa kestää määrittelemättömän ajan. Lisäksi Suomen Asianajajat pitää ongelmallisena, että Rikosseuraamuslaitos määräisi ehdotuksen mukaan rajoitukset alueellisesti koskien tiettyjä vankiloita tai vankilan osastoja. Vankien henkilökohtaisia olosuhteita ei toisin sanoen huomioitaisi arvioinnissa millään tavoin.

Vaikka ehdotuksessa rajoitusten määrääminen liitetäänkin vaatimukseen rajoitusten välttämättömyydestä ja oikeasuhtaisuudesta, rajoitusten määrääminen ja määräämisajankohdan olosuhteiden arvioiminen jää kuitenkin hyvin yleisluontoisten kriteereiden varaan. Ehdotus heikentäisi toteutuessaan vankien oikeusturvaa merkittävästi.

Vangilla ei olisi poikkeusoloissa mitään tosiasiallista mahdollisuutta kyseenalaistaa rajoituspäätöksiä. Näin etenkin, jos Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen vastualueen johtajan päätösten nojalla tehdyt yksittäistä vankia koskevat päätökset olisivat jo lähtökohtaisesti muutoksenhakukiellossa.

Samaan aikaan juuri yksittäistä vankia koskevat rajoituspäätökset vaikuttavat kaikkein konkreettisimmin päätöksen kohteena olevan vangin arkeen. Huomattava on, että tosiasiallisesti päätösten mukaiset olosuhteet voisivat olla pitkäkestoisia, vaikka yksittäinen päätös määriteltäisiinkin väliaikaiseksi. Vankien oikeusturva ei toteudu vain sitä kautta, että yleinen rajoituspäätös olisi muodollisesti muutoksenhakukelpoinen.

Toiminta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa / yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano

-

Vankiloita koskeva sääntely, esim. vankilan alueen määrittely

-

Vankilan osastoja koskeva sääntely / tehostetun valvonnan osastot

Tehostetun valvonnan osastot

Suomen Asianajajat katsoo, että se seikka, että tehostetun valvonnan osastoista esityksen mukaisesti säädettäisiin laissa, selkeyttäisi osastojen tavoitteita ja lisäisi vankien näkökulmasta esimerkiksi sijoituspäätösten ennakoitavuutta. Esityksessä ehdotetussa muodossaan sääntely voisi

kuitenkin olla omiaan myös "normalisoimaan" yksittäisen vangin sijoituksen tehostetun valvonnan osastolle.

Sijoitus tehostetun valvonnan osastolle vaikuttaa vangin olosuhteisiin merkittävästi, yksilön näkökulmasta ennen kaikkea rajoitusten muodossa. Erityisesti tulisi vangin oikeusturvan takia kiinnittää huomioita ensinnäkin siihen, että ehdotuksen mukaan sijoituspäätös tehtäisiin toistaiseksi. Toiseksi, sijoitus voisi ehdotuksen mukaan edelleenkin perustua varsin väljästi määriteltyihin kriteereihin vangin kytköksistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Kumpaan seikkaa pidetään vangin oikeusturvan kannalta ongelmallisena.

Vankilan osastoja koskeva sääntely / sopimusosastot

-

Lakia alemmat säädökset ja määräykset

-

Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuudet

Valvontatoimivaltuuksien laajuus

Ehdotuksessa Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuuksien käytön edellytykset jaoteltaisiin kolmeen portaaseen. Suomen Asianajajat katsoo, että ehdotettu malli voi jossain määrin selkeyttää sääntelyä. Vangin näkökulmasta on kuitenkin huolestuttavaa, että käytännössä ehdotettu malli madaltaa valvontakynnystä, erityisesti varmuusosastolle sijoitettujen vankien kohdalla. Edes toisen kynnyksen, jolloin toimenpiteen tekemisen tulisi olla perusteltua laissa säädetyn velvoitteen kuten vankilan järjestyksen tai turvallisuuden varmistamiseksi, ylittyminen ei esityksen mukaan edellyttäisi perusteilta erityistä painavuutta tai punnintaa esimerkiksi sen suhteen, olisiko tilanne ratkaistavissa muilla keinoin. Myös tätä pidetään ongelmallisena vankien oikeusturvan kannalta.

Rahan ja muiden maksuvälineiden käyttö vankilassa

-

Vankilasta vapautuvan vangin kuljettaminen tahdosta riippumattomaan hoitoon

-

Vangeille myönnettävät poistumisluvut

Poistumisluvut

Esitys kiristää poistumisluville asetettuja kriteereitä ja lisää viranomaisten harkintavaltaa lupien myöntämisessä. Lisäksi turvallisuusarvioinnissa, jota poistumisluvasta päätettäessä hyödynnetään, voitaisiin ottaa vangin käyttäytymisen ja luotettavuuden lisäksi huomioon tietoja, jotka eivät koske vangin vankeusaikaista käyttäytymistä. Tällaista tietoa olisivat esimerkiksi erilaiset viranomaispäätökset. Vaikka turvallisuusarviointi onkin tärkeä näkökulma poistumisluvan

myöntämisperusteita arvioitaessa, voi ehdotettu käytäntö heikentää päätösten ennakoitavuutta ja vankien yhdenvertaista kohtelua.

Suomen Asianajajat tuo myös esille, että luopuminen rangaistusajan pituuden mukaan myönnettävän poistumisluvan ajankohdan aikaistamismahdollisuudesta ei vaikuta perustellulta. Kuten esityksessäkin todetaan, selvää on, että poistumisluvat edistävät rangaistusajan suunnitelmassa määriteltyjä tavoitteita ja laajemmin yhteiskuntaan sopeutumista. Vankien kannalta aikaistamismahdollisuudesta luopuminen olisi selkeä heikennys.

Hoitoon pääsystä ajankohdasta ilmoittaminen

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / aikuiset vangit

-

Sijoittaminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen / alle 18-vuotiaat vangit

-

Muut mahdolliset huomiot esitysluonnoksesta

Vaikka esitys sisältääkin useita myönteisiä tavoitteita, se on myös omiaan heikentämään vankien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Suomen Asianajajat pyytääkin, että jatkovalmistelussa vankien perus- ja ihmisoikeuksiin kiinnitettäisiin erityistä huomiota.

Enne Heidi
Suomen Asianajajat